

72/75:910.4
ID ORCID 0000-0001-5196-545X
DOI 10.33625/visnik2020.03.109

КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ НОРВЕГІЇ: ДО ПИТАННЯ ЕСТЕТИКИ ТА ЕКОЛОГІЇ СЕРЕДОВИЩА

Сом-Сердюкова О. М. Культурний ландшафт Норвегії: до питання естетики та екології середовища. У реаліях Норвегії культурний ландшафт є елементом масової свідомості та однією з ключових дефініцій. Він передбачає взаємозв'язки між минулим через теперішнє до майбутнього. Нашарування та зміни у культурному ландшафті проходять постійно. Завданням сучасності є фіксація, збереження культурного ландшафту. З відповідальністю про майбутнє реалізується міждисциплінарна, інтегрована праця спеціалістів різних профілів. Спосіб осмислення культурного ландшафту, його аналіз, інтерпретація впливають на розвиток історичної пам'яті. У перехрестях часу з простором, культури з мистецтвом, ландшафту з історією формується раціональне розуміння та емоціональне ставлення до культурного ландшафту. Погляд на нього крізь призму локальної та національної історії допомагає персональному осмисленню минулого, вибудовує змісти автентичного та ідентичного. Дизайн виступає інструментом для з'єднання головних вимог сучасності до культурного ландшафту – естетики та екології. Ставлення до природи розуміється не як нагальна економічна потреба, а як власність майбутніх поколінь, у яких ми беремо її в кредит. Формування нової етики, засноване на збереженні навколишнього середовища, осмислене ставлення до природи, прийняття персональної відповідальності за неї формують естетику, інспіровану формами та кольорами природи. У статті проведено аналіз основних типів культурних ландшафтів Норвегії: узбережжя, гірського, міського. Виокремлено місце церковних споруд у такому ландшафті. На конкретних прикладах окреслено характеристики, встановлено специфіку, означено роль дизайну середовища. Зроблено коментарі до культурного ландшафту через низку літературних рефлексій. Зроблено висновки, які дають підстави казати про унікальне місце дефініції «культурний ландшафт» у соціокультурному житті Норвегії.

Ключові слова: культурний ландшафт, дизайн середовища, естетика, екологія, історія, пам'ять.

Som-Serdyukova O. The Cultural Landscape of Norway: to the Question of Aesthetics and Ecology of the Environment. In the realities of Norway, a cultural landscape is an element of mass consciousness and one of the key definitions. The cultural landscape presupposes the relationship between the past, through the

present, to the future. Layering and changes in the cultural landscape are permanent. The task of modernity is to fix and preserve the cultural landscape. The interdisciplinary, integrated work of specialists of various profiles is realized with responsibility for the future. The way of understanding the cultural landscape, its analysis, and interpretation influences the development of historical memory. A rational understanding and emotional attitude to the cultural landscape is formed at the intersection of time with space, culture with art, landscape with history. A look at the cultural landscape through the prism of local and national history helps to understand the past, builds the meanings of the authentic and identical. Design is the tool to combine the main requirements of modernity to the cultural landscape – aesthetics, and ecology. The attitude to nature is understood, not as an urgent economic need, but as the property of future generations from which we just borrow it. The formation of a new ethic, based on the preservation of the environment, a meaningful attitude to nature, taking personal responsibility for it, shapes the aesthetics inspired by the forms and colors of nature. The author analyzed the main types of Norwegian cultural landscapes, which included coast, mountain, and town. The place of church edifices in such a landscape was also identified. Using specific examples, the author outlined the characteristics, and defined the role of the environment design. Comments on the cultural landscape are made through a number of literary reflections. The author came to conclusions which gave grounds to thinking about a unique place of such a definition as a cultural landscape in the socio-cultural life of Norway.

Keywords: cultural landscape, environmental design, aesthetics, ecology, history, memory.

Постановка проблеми. Значення культурного ландшафту як цілісної дефініції є важливим соціокультурним елементом норвезького суспільства. Завданням дослідження є: визначити основні характеристики культурного ландшафту, означити його основні типи; звернути увагу на дизайн як важливий інструмент у фіксації культурного ландшафту; зазначити основні вимоги сучасності до культурного ландшафту; проаналізувати значення естетики та екології у програмі реалізації різноманітних заходів з утримання культурного ландшафту; окреслити механізми, які дають можливість розвитку історичної пам'яті нації.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. До державного реєстру науково-дослідницьких програм Київського національного університету культури і мистецтв на наступні п'ять років входить напрям «Мистецтво як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (реєстраційний номер 0118U100122, термін виконання 2018–2023 рр.) Тема «Культурний ландшафт Норвегії як модель естетичного середовища: крос-європейський підхід» включена до реалізації за цією програмою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато науковців у своїх працях починаючи з середини ХХ ст. зауважували значення культурного ландшафту, розглядаючи проблему в еволюційному розвитку та як соціокультурний феномен. У дослідженні В. Асхейма [1] розглядаються етапи розвитку ставлення до культурного ландшафту з 1950-х по 1980-ті рр. Т. Сшмедлінг [8] зосереджував увагу на просвітницькому зверненні до культурного ландшафту, на підставі якого можливе чуттєве занурення у локальну історію. О. Рйоннесет [7] фіксує увагу на різноманітних методах дослідження історії через інтерпретування культурного ландшафту. Б. Колд [2] аналізує середовище існування людини як естетичний фактор, досить щільно пов'язаний зі ставленням до природи. Слушними для розуміння складних міждисциплінарних штудій, що проводяться для фіксації та стратегій розвитку культурного ландшафту, стали рекомендації комісії з муніципального плану Ставангера [11; 12].

Мета дослідження. Розглянути в контексті Норвегії сутність дефініції «культурний ландшафт», зазначивши його основні характеристики, особливості, форми осмислення та реалізації на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Дефініція «культурний ландшафт» займає центральне місце у норвезькому суспільстві. Вживаність та спільне розуміння культурного ландшафту як сучасної формули відповідальності людини перед природою та культурою зумовлена тим, що його творення є спільним. У процес збереження, фіксації, утримання та розвитку культурного ландшафту залучені спеціалісти різних фахів, волонтери, громадяни. У реаліях Норвегії культурний ландшафт є елементом масової свідомості та ключем для розуміння нації.

«Сучасний культурний ландшафт – це результат довгого розвитку. Він складається з різних за віком елементів. Більшість із них втратили свою функціональність. Вони знаходяться, як свідки про життя наших прадідів, – даючи підказки, як вони обробляли землю, як будували та взагалі жили. Але ці сліди мають бути інтерпретовані, для того щоб вони стали зрозумілими нам» [3, s. 48].

Норвезькою мовою «культурний ландшафт» пишеться одним словом – *kulturlandskap*. Цілісність слова закріплена цілісністю форми, яку можна означити наступним чином: «культура + ландшафт = правда» [5]. Культурний ландшафт має здатності до розповіді та акумулює історичну пам'ять. Він є важливим компонентом навчального та просвітницького процесу. Засоби для втілення загальнодержавного культурного проєкту розуміються як формування ландшафтного

середовища. Дизайн виступає інструментом для з'єднання головних вимог сучасності до культурного ландшафту – естетики та екології.

Звертає на себе увагу, що норвезькою мовою середовище людського існування позначається двома словами: *omgivelse*, це середовище, в якому закладена естетична функція, та *miljø*, середовище з домінантою екології у змісті. «Естетичні знання розвиваються у свідомості через оточуюче середовище в повсякденному побуті. Реальність здобутих навичок, теоретичних та практичних, проходить крізь кожен дисципліну, якої торкаються зони естетики. Можна сказати, майже все, що ми робимо, у різний спосіб пов'язане з естетикою. Різниця – у ставленні до естетики, це ступінь рефлексій чи свідомого вибору, аналізу чи порівнянь» [2, s. 16].

«Дискусія про наші початкові естетичні уподобання часто залежить від ефекту контакту з природою і її позитивного впливу. Природа є реставраційною силою, коли йдеться про стрес після складної ментальної роботи» [2, s. 48]. Екологічність у норвезькому контексті передбачає гармонічне ставлення людини до природи, здатність вглядатися та проникати у красу природи, відповідальність за її збереження та незабруднення. Зеленою акцією міленіуму стало висаджування дерев на шкільних майданчиках по всій країні. Біля кожного дерева було прикріплено бронзову табличку «легені третього тисячоліття».

У середовище культури переносяться естетичні принципи природи: здатність до різноманітності, гармонії приглушених кольорів, асиметрії. Естетичне та екологічне середовище розуміється як синтез цих критеріїв. Робота з екологічними матеріалами узгоджує естетичне входження в ландшафтне середовище. У результаті відбувається виховання смаку у громадян.

Дискусія щодо відношення природи до культури з легкістю рухається між крайнощів: детермінізм природи – чи пояснення ландшафту як культурної конструкції. Уперше за нашу тисячолітню історію ми стикнулись із ситуацією, коли треба відшукувати місце для природи у світі людей. Колишнє бачення культурного ландшафту крізь призму природи змінюється на наших очах на все більшу залежність від культури. «Кожна доба формує свій культурний ландшафт та залишає у ньому сліди. З історичної перспективи бачимо, що він змінюється з залежного від природи до залежного від культури» [8, s. 6].

Вивчення ландшафту з перспективи культури передбачає погляд на нього як на процес. «Культурний ландшафт є протилежним від природного ландшафту. Культурний ландшафт вибирає у себе всі втручання людини» [1, s. 5]. Дизайн

як форма людського втручання у ландшафт є організуючим фактором, проте досить динамічним з огляду на соціокультурні зміни.

Для прочитання та коректного входження у культурний ландшафт залучаються геологи, археологи, історики, біологи, реставратори, архітектори, дизайнери, митці та багато інших спеціалістів. Розв'язання сплетінь культурного ландшафту – це актуальний виклик сучасності, що апелює до глибини вузькодисциплінарних студій, через які можна вийти до міждисциплінарних узагальнень. Спосіб осмислення культурного ландшафту передбачає маніпуляцію часом від минулого – через теперішнє – до майбутнього. Проте не за хронологічною схемою, а через перехрестя часу з простором, культури з мистецтвом, ландшафту з історією. Квантове мислення, як стрибки у часі та просторі, – що, схоже, найбільш підходить нашому мозку, бо, здається, саме так він упорядкований, – дає найкращі результати у дослідженні цього явища через генезу та синтезу.

«Культурний ландшафт і пам'ятки минулого створювалися протягом довгого часу та розповідають історії про життя людей, про їх діяльність. Це успадковане від прабатьків і має зберігатися» [10, s. 8]. Згідно з норвезьким законодавством, недоторканими залишаються всі сліди та залишки людської активності, які старіші 1537 р. Більш пізні об'єкти можуть інтегруватися та ставати частинами реконструкції чи реставрації. І саме у взаємодії старих та нових форм здійснюються завдання дизайнерів з упорядкування ландшафтного середовища.

Розуміння цінності автентичного створює тісний контакт людини з навколишнім середовищем і будівлями, які мають культурне чи історичне значення. Фокусування на автентичних елементах культури є плідним підґрунтям до будівельно-реконструкторської діяльності. Фактор історичного значення у поєднанні з розвитком тенденції до оригінального додає експресіоністичного ефекту архітектурі, формує взаємодію дизайнерських рішень, налаштованих на різноманіття ландшафту. Тісна взаємодія дизайну ландшафтного середовища з природним довкіллям є базовим аспектом в отриманні якісного виразу та, відповідно, створеного враження. Порядок і культивована простота є важливими елементами, які працюють на отримання відчуття персональної ідентичності від культурного ландшафту. На чуттєвому ставленні до навколишнього середовища і розумінні культурного ландшафту як фіксатора локальної історії вибудовуються змісти автентичного та ідентичного.

У світобаченні ХХІ ст. культурний ландшафт розуміється у збереженні слідів минулого

та баченні можливостей у майбутньому. Сучасна Норвегія перебуває у стадії цивілізаційного розвитку. Тобто людина давно відірвана за способом життя від циклічності природи та культури. При знаходженні, за сумою об'єктивних обставин, на іншій орбіті, саме зараз, на стадії цивілізації, і виникає особливо чуттєве та сентиментальне ставлення до союзу природи й культури. Живе життя є формулою існування культурного ландшафту.

Географія місцевості, безсумнівно, впливає на формування нації. Море виховало норвежців, організувало їх історію, реалізувало країну та закріпило ментальний код. Море незвичним для нас чином стало для норвежців землею, тобто годувальницею. Вони ходили і ходять у море працювати, а відпочивають на суші. Море приносить їжу, гроші, змісти життя.

Культурний ландшафт узбережжя – це мотузка історичних змістів, які щедро представлені у спеціалізованих морських музеях. Тематика моря є головною частиною музейного фонду країни. У Будьо 1888 р. було започатковано музей рибальства. На той час у будинку Салтен розташовувались міська бібліотека, технічна школа, міське об'єднання художників. Включення музею до культурного комплексу вже тоді передбачало його інтерактивне існування. Тенденція об'єднання під одним дахом різноманітних культурних установ сприяла залученню більшої кількості відвідувачів.

Народний музей для збереження народної культури стає актуальним наприкінці ХІХ ст. Завдяки цьому вдалось музеєфікувати велику кількість архітектурних об'єктів та артефактів, визначивши їх локальне чи національне значення. Зі змінами тенденцій презентації матеріалів, залучались відповідні методики експонування. З оновленням музеїв «об'єкти представлялись у нових рамах культуральної історії» [3, s. 67].

Невід'ємним атрибутом культурного ландшафту узбережжя є маяки. 1655 р. було зведено перший мурований маяк на Ліндеснесі. Зараз стоять уздовж смуги моря 107 маяків. Вони окреслюють силует узбережжя і фіксують еволюцію дизайну та історію цих специфічних архітектурних форм. Функціональна необхідність маяків вичерпалась через їх технічні обмеження. Зараз навігацією керують з супутників. Проте за маяками збережено традицію щовечора вмикати ліхтарі. Суворість моря стимулювала до підвищеної відповідальності кожного, хто працював там, і пам'ять про них бережеться. На кожному маяку представлено у фото та архівних матеріалах історію в обличчях. Маяки було рефункціоновано, але у кожному залишено все, що дає змогу доторкнутися до культуральної історії. Так, на маяку

Убреста під час Другої світової війни німецькі солдати, розважаючись, малювали пальми, дівчат та фантастичних тварин. Ця історія донесена, не зашпакльована. 1997 р. створено Норвезьке товариство історії маяків. Воно співпрацює з комісією з національної спадщини. Головною метою є утримання маяків у належному стані. Їх приміщення є музеями локальної історії, виставковими та лекційними площадками, кафе. Улітку маяки стають частиною туристичних маршрутів.

Культурний ландшафт внутрішньої Норвегії – це традиція досить ізольованого суспільства, яке проіснувало майже до кінця XIX ст. Норвезька земля – це майже завжди гори, тобто ґрунти неродючі чи малородючі. Поема Т. С. Еліота «Безплідна земля» (1920), один із могутніх творів модернізму, створює метафізичний образ землі, нездатної до запліднення. Велика кількість голосів різних культур формують тональність поеми, і опосередкованим натяком, як вдалий коментар, залишається у свідомості образ, дуже схожий на землі Норвегії.

У горах усі полишені об'єкти попереднього людського існування досить швидко можуть зникати під натиском природи. Зараз однією з важливих місій норвезького дозвілля – ходіння у гори – стає розчистка лісу та утримання полишених будинків, сараїв, парканів. Ці акції об'єднано волонтерським рухом, і влаштовуються вони як своєрідні суботники. Вони об'єднані волонтерським рухом. Фіксація різноманіття традиційних технік обробки деревини та будівництва з неї є частиною культурно-дослідницького проекту «Норвезький ліс».

Сильне враження – коли на тлі застиглої води фіорду та могутніх гір бачиш маленький дерев'яний будинок. Розумієш, що він законсервований у часі завдяки людським зусиллям. Замислюєшся над тим, якими були люди, здатні до життя у самотності, у розчинності пейзажу. Відчуваєш вдячність до тих, хто це зберіг.

К. Гамсун 1920 р. отримав Нобелівську премію за книгу «Плоди землі». Її головний герой Ісак, щоби бути свободним, а не самотнім, іде в далекі гори й ліси, де буде свій власний світ. Але цивілізація розширюється, дає метастази, окремими персонажами вторгається у його світ. І герой цей світ приймає, хоча відчуває, що йому залишається менше місця. Він, як планета, наростає супутниками. Ісак і його супутники рухають споконвічне, ландшафт. Культурний ландшафт формується стрімко. Щоб актуалізувати тему Гамсуна у 100-річчя отриманої ним премії, 2020 р. музикант Н. Г. Асхейм написав твір для супроводу німого фільму «Плоди землі» (1926). Дизайн землі минулого ожив під звуки органа та скрипки.

У 2000 р. було розроблено державну програму з фотофіксації об'єктів гірського культурного ландшафту. Визначено 5000 місць зіткнення природи та культури, які щоп'ять років мають фотографуватися. Численний фотоархів є важливим матеріалом для реконструкцій культурного ландшафту. Виразні фото А. Б. Вілсе задокументували хід першого потягу гірськими масивами між Бергеном та Осло 1909 р. У 2009 р. відбувся мистецький проєкт «Берген – Осло: слідами Вілсе».

Дороги відіграють важливу роль у формуванні культурного ландшафту Норвегії, вони з'єднують узбережжя з гірськими районами. Зараз реалізується масштабний проєкт з оснащення туристичних доріг (їх було вибрано 18, виходячи з критерію видовища). Дорога як головний компонент проєкту формує новий погляд на Норвегію. Скомбінованість природи, архітектури, ландшафтного дизайну, мистецтва дає можливість заглибитись у розуміння національної культури. Пілотний проєкт стартував 1997 р., дата завершення – 2024 р. За планом, має бути зведено 250 зон відпочинку та панорамні площадки. Більшість із вибраних доріг були побудовані у 1880–1940-х рр. та потребували реконструкції, що стало частиною плану.

Засобами дизайну та мистецтва розширюється функціональна приналежність доріг, що чітко відповідає зміненій парадигмі свідомості на зламі XX та XXI ст. Естетизація дороги, насичення її комфортом та додатковими можливостями для споглядання краси природи, розуміння її через призму екологічних проблем є запитом суспільства. «Дорога є ключем у розумінні цього грандіозного проєкту. Дороги – це те, що об'єднує націю. Ви маєте сидіти за кермом і реально перебувати в середині ландшафту, якщо ви хочете побачити Норвегію. Обери свою дорогу, обери свою подорож», – закликав письменник А. Хельтнес [4, s. 147].

Гострим зором гостя схопив Норвегію М. Гумільов. У двадцяти рядках «Норвезьких гір» (1917) уклалось так багато, включаючи Пера Гюнта на шаленому олені й неприступні гори! Пер Гюнт – один із найбільш виразних образів норвезького культурного ландшафту. Г. Ібсен (1828–1906) пише п'єсу «Пер Гюнт» (1867); її головний герой носить по великому колу світу. Йому нічого не потрібно, крім особистого щастя. Його начебто щастя, Сольвейг, – антипод сутності Пера Гюнта. Її світ – це будиночок у горах Норвегії, формально на краї світу. Вона готова чекати усе життя. І Пер Гюнт вертається до неї. Від цього її маленьке коло замикається, а його велике – ні. Аналізуючи цей твір, бачимо, що за допомогою цих персонажів Ібсен змальовує два

основних типи культурного ландшафту Норвегії. Пер Гюнт – це море, стихія, відкритість світу; Сольвейг – це ізольоване суспільство гір. Так було на цій землі протягом тисячоліть, і тільки на зламі XIX та XX ст. відбувся тектонічний соціальний рух. Міста стали головною ареною видозмін у культурному ландшафті.

Величезний шлейф інтерпретацій та інспірацій тягнеться за Пером Гюнтом у норвезькій культурі XX ст. У 2006 р. в Осло було створено парк Пера Гюнта, що разом з іменами Г. Ібсена та Е. Гріга, який написав музику до п'єси, є інтернаціональним по суті. Дизайн парку сформовано на основі відкритого скульптурного конкурсу. Зараз парк вміщує 20 композицій, які представляють скульпторів з Норвегії, Італії, США, Росії, Німеччини, Польщі, Іспанії, Швеції, Ірландії.

Ставангер є нафтовою столицею країни і розвивається найбільш інтенсивно. Відповідно, земля коштує дорого. Проте тут є значна кількість археологічних об'єктів, залишків історії та культури, що робить цей ландшафт специфічним. Щоб уникнути руйнації культурного ландшафту, протягом 1985 – 1990-х рр. працювала міждисциплінарна комісія з аналізу історичної спадщини та перспектив розвитку «Культурного ландшафту Ставангера». На думку П. Грімнеса, керівника проекту, «культурний ландшафт ми визначаємо як відкритий ландшафт з помітним втручанням людини. Цей ландшафт має значні характеристики якості та цінності, враховуючи важливість отримання вражень, відчуттів історичної ідентичності, добробуту та якості життя. На майбутнє визначається, що культурний ландшафт має бути важливим елементом муніципальних планів» (цит. за [12, s. 4]).

Було проведено картографію кожного району з визначенням особливостей природної зони та важливих для збереження об'єктів культури. Винесено рішення: «Ландшафти, котрі класифіковано як культурно-природне різноманіття, повинні зберігатися і не забудовуватися» [11, s. 31]. Подано рекомендації щодо зелених насаджень, враховуючи топографію місцевості. У зонах, відкритих північному вітру, запропоновано насадити букові дерева, які, на думку археологів та ботаніків, мали поширення за часів вікінгів. Аналізуючи ці детальні рекомендації для кожного окремого куточка зіткнення природи й культури, починаєш розуміти, наскільки складними є екосистеми і яка велика кількість, здавалося б, неочевидних факторів може впливати на збереження, наприклад, давніх кам'яних огорож. Ними позначались межі господарств декілька сторіч тому. Вони й безліч дрібних деталей стають важливими для цілісного розуміння природно-історичного контексту місцевості.

Збереження у середині міста значної кількості зелених зон у первісному вигляді дикого лісу, який уміло культивується людиною, створює спільний простір комфортного існування. Велика кількість зелених островів з ґрунтованими доріжками, з делікатним входженням дитячих майданчиків, місць відпочинку, збирання сміття, освітлення створюють атмосферу спокою та естетичної насолоди. Виникає прагнення до діалогу людини з природою навіть у середині міста. За досягненням цього ефекту стоїть кропітка командна праця дизайнерів і багатьох інших спеціалістів. Здатність до інтеграції різних гілок влади, спеціалістів, бізнесу та суспільства є важливим компонентом у реалізації мети – якісного утримання культурного ландшафту.

Зараз розробляються методики, за допомогою яких можна конструювати обриси давнього культурного ландшафту. Його вивчення дає можливість розглядати різні фази розвитку на окремих територіях. Завдяки змінам у культурному ландшафті можна уточнювати послідовність історичних подій, соціальних змін і того, як вони корелювалися зі змінами кліматичних умов. «Пам'ятки розповідають про культурний ландшафт, який у давні часи також піддавався значним змінам» [7, s. 9].

Знання про минуле культурного ландшафту дає можливість зрозуміти певні помилки, які робились людством в освоєнні природи. Наприклад, у Єрені, Рандаберзі у XIX ст. селяни осушували болота заради отримання торфу для опалення житла. У 1990-х рр. розпочалась програма з рекреації торф'яників, з відновлення гідросистем та влаштування зон відпочинку, де засобами дизайну організовано середовище. За таких умов завдання дизайну – бути суфлером природи. Ніякого пластику як матеріалу, залучення дерева та каменю, плавність ліній, м'якість форм та приглушеність кольорів – це мова, якою проявляє себе дизайн у тісному контакті з природою.

Історичний ландшафт є частиною культурного ландшафту. Людина як носій культури оперує часом, природа – вічністю. За фактурами культурного ландшафту ми можемо глибше зрозуміти історію. Він здатен переконувати та захоплювати. У перехресті культури та оточуючого середовища народжується відчуття ностальгії людини цивілізації за традиційним, органічним суспільством. Гостріше відчувається залежність естетики від соціальної культури та мистецтва жити. Норвезьке суспільство відчуття ностальгії за культурою компенсує формуванням нової етики та нової реальності, які завдяки поверненню до натуральних матеріалів здійснюють вхід в органічне суспільство. Де органікою стає не ритуал,

а матеріал. Це наближає добу розгнужданого споживання до завершення.

Важливим елементом культурного ландшафту Норвегії традиційно були церкви. Вони, як і маяки, маркують зону узбережжя, тримають історичну пам'ять гірських районів. Значення церкви видозмінюється в сучасному суспільно-культурному житті країни. Релігійна функція храмів поступово зменшується, тоді як культурно-історична – нарощується. Відбувається процес пошуку альтернативних рішень і змістів. Філософське бачення «себе» – людини сьогодення – як частини великого потоку від минулого до майбутнього і вміння брати відповідальність за якість майбутнього – це та нова етика гуманізму, що сповідується зараз.

Досить показовою та водночас типовою є історія «комплектації» образу дерев'яної церкви на Квітсої. Її було зведено на початку XVII ст. У 1620 р. майстер Л. Хауланд створив дерев'яний поліхромний вітвар. У 1902 р., коли йшов процес накопичування колекцій музеїв, вітвар було передано до Норвезького народного музею. Перші поновлювальні роботи в церкві проводились 1797 р., ґрунтова реставрація проходила під керівництвом В. Ханстейна 1947 р. Після цього громада острова звернулась до музею з проханням повернути вітвар. «На міжнародному конгресі 1952 р. було прийнято рішення, за яким не дозволялось повертати з музеїв у дерев'яні церкви пам'ятки сакрального мистецтва, враховуючи ймовірні ризики» [6, s. 5]. На початку 2000-х у маленькій досить периферійній церкві стало можливим установити новітнє високотехнологічне обладнання для контролю клімату та протипожежної безпеки. У 2002 р. вітвар було повернуто в церкву. Привертає увагу те, що не сучасна система безпеки була вирішальним аргументом у поверненні артефакта. Вітвар є абсолютною цінністю локальної історії, але охороняти твори мистецтва від населення – такий погляд на проблему в Норвегії не є актуальним. Останнім доповненням церкви стала різьблена кам'яна чаша для хрещення, датована приблизно 1100 р. Її знайшли під час археологічних робіт, які довели, що на острові наприкінці XI ст. було зведено кам'яну церкву в романському стилі, присвячену св. Клименту, патрону моряків. Тож сучасний дизайн церкви складено з різночасових елементів, але якість реставраційних робіт та техніко-технологічне оснащення дали можливість максимально повно скомпонувати образ храму завдяки історичному начинню.

Важливою для розуміння культурного ландшафту є «стара» церква містечка Сула. Кам'яну церкву було зведено на початку XI ст. у лаконічному для півночі романському стилі. Громада

вела в ній служби до 1842 р. Потім храм полишили, і до 1871 р. ним не опікувались, він занепадав. Його руїни придбав художник Й. Бенетер і вмонтував у них собі житло та майстерню. З 1907 по 1940 р. знов церква була порожньою. Після захоплення Норвегії німецькі окупанти розібрали церкву до фундаментів, тому що вона знаходилась неподалік аеропорту. З нього німецькі літаки підіймались на бомбування Шотландії (це найкоротший шлях). Відповідно, німці боялись, що церква може слугувати орієнтиром для бомбування аеропорту англійськими пілотами. Розібрали її досить «по-німецькому», пронумерувавши кожний камінь. У 1980 р. почались археологічні розвідки під орудою А. Т. Хомедаля. З 1992–1995 рр. за проектом Л. Клостер проходила реконструкція-модернізація. Усі камені згідно з нумерацією було зібрано, а вхід, вітварну частину та дах – створено виходячи з сучасної естетики мінімалізму. В образі церкви залунала її давня історія, проте сучасність внесла свою помітну інтонацію. Завдяки використанню скляних вставок на дасі простір став світлішим, візуально збільшився. Було переформатовано традиційну вісь так, що умовний вітвар є зараз із західної сторони. На давню арку закріплено скло. Воно існує як вікно у всесвіт. Емоційний момент можна спостерігати, знаходячись у церкві, коли сонце розчиняється в океані. У цю мить усвідомлюється квінтесенція змісту культурного ландшафту.

Пройшовши великим колом християнства, сучасна Скандинавія все більше захоплюється й бачить сенси у природі, відходить від антропоцентричної моделі розвитку. Екологія в найширшому сенсі цього слова та усвідомлення краси природи як вищого творіння стає чимось на кшталт релігії у мріях про майбутнє. Проте екологія, як ідеологія сучасності, має і більш прагматичні аргументи.

Ставлення до природи розуміється не як нагальна економічна потреба, а як власність майбутніх поколінь, яку ми беремо у кредит. У Норвегії всі розуміють, що сміття – це плата за цивілізацію, проте воно є величезним енергоресурсом. Держава отримує прибутки, переробляючи відходи, і це ж робить країну чистою – цього вчать у школі. Книга Е. Стокнеса «Зелене зростання» з ентузіазмом зображає картину філософського ставлення до навколишнього світу через взаємодію екологічного руху, бізнесу та інтересів населення [9].

В обставинах глобалізованого сьогодення з підвищеною гостротою відчувається, що природа є нашим спільним фундаментом, на якому побудовані різноманітні «будинки» культури. В умовах мультикультуральних суспільств, на які

перетворюються країни Європи, більшого значення набуває культурний ландшафт. Через довгостроковість його «зведення» він розуміється як елемент ідентифікації нації.

Висновки. Відповідальність за екологію та естетику навколишнього середовища в контексті Норвегії вважається найважливішим чинником взаємодії з культурним ландшафтом. Між екологією та естетикою об'єднуючим компонентом є етика взаємовідносин, які в тісній залежності одне від одного формують ті характеристики культурного ландшафту, які визначають обличчя Норвегії на світовій арені. Діяльність країни у цьому напрямку демонструє гідний приклад для наслідування.

Якщо прийняти даність, що культуральна історія закріплюється в оточуючому середовищі та відображає модель соціального буття, то стає зрозумілим, як цей трикутник обставин формує культурний ландшафт. Він стає дзеркалом, що розмовляє. Дозволимо собі такий образ. Зчитувати, розглядати, аналізувати, інтерпретувати культурний ландшафт окремого селища, території, міста, району, області, країни, нації корисно, знаходячись усередині ситуації. Тоді включаються рецептори внутрішнього зору та слуху, що діють більше на сентимент та чуттєвість. Не менш корисним для аналізу власного культурного ландшафту є розглянути інші моделі, для цього включаються рецептори зовнішнього зору та слуху. Критичність та аналітичність стають більш опуклими та дієвими засобами в обставинах бінокулярного погляду. Тож є надія, що цей досвід Норвегії, який є реальністю її існування, може стати у пригоді в комплексній роботі з осмислення та фіксації культурного ландшафту в Україні.

Література:

1. Asheim V. Kulturlandskapets historie. Jord – og skogbruksområdene slik det var og slik det er i flatbygdene på Østlandet. Oslo : Universitetsforlaget, 1978. 156 s.
2. Cold B. Her er det godt å være: om estetikk i omgivelsene. Trondheim : Tapir, 2010, 104 s. : ill.
3. Eriksen A. Museum en kulturhistorie. Oslo : Pax, 2009. 252 s. : ill.
4. Hjeltnes A. Your own journey, your own road. *Nasjonale turistveger*. Oslo : Forlaget Press, 2016. S. 146–147.
5. Kultur+Landskap=Sant : dokumentarfilm / regi : Evald Otterstad. [47 min]. Oslo, Norge : Norsk Filminstitutt, 2005. [In Norwegian].
6. Lunde E. P. Kvitsøy kirke. Kvitsøy : Kvitsøy Menighetsråd, 2003. 16 s.
7. Rønneseth O. Gard og gjerde. Faser i utviklingen av Jærens kulturlandskap. Stavanger : Erling Skjalgssonselskapet, 2001. 274 s. : ill., kart.
8. Schmedling T. Kulturlandskapet: nærmiljøet som kilde for læring. Oslo : Pedlex, 2001. 72 s. : il.
9. Stoknes P. E. Grønn vekst: en sunn økonomi for det 21. århundre. Oslo : Tiden, 2020. 430 s.
10. Stople E., Lyshol A. J., Egeland B. T. Kulturlandskap i Rogalandsjordbruket. Stavanger : Fylkesmannen i Rogaland, 1997. 15 s.
11. Sægrov T. Kulturlandskapet i Stavanger. Stavanger, 1991. 2. Bind : Dagens landskap. 51 s.
12. Utne Bjørn S. Kulturlandskapet i Stavanger. Stavanger, 1991. 1. Bind : Historisk del. 60 s.

References:

1. Asheim, V. (1978). *Kulturlandskapets historie. Jord – og skogbruksområdene slik det var og slik det er i flatbygdene på Østlandet*. Oslo: Universitetsforlaget. [In Norwegian].
2. Cold, B. (2010). *Her er det godt å være: om estetikk i omgivelsene*. Trondheim: Tapir. [In Norwegian].
3. Eriksen, A. (2009). *Museum en kulturhistorie*. Oslo: Pax. [In Norwegian].
4. Hjeltnes, A. (2016). Your own journey, your own road. In *Nasjonale turistveger* (pp. 146–147). Oslo : Forlaget Press. [In Norwegian].
5. Evald Otterstad, E. (Director). (2005). *Kultur+Landskap=Sant* [Documentary]. Oslo, Norway: Norsk Filminstitutt. [In Norwegian].
6. Lunde, E. P. (2003). *Kvitsøy kirke*. Kvitsøy, Norway: Kvitsøy Menighetsråd. [In Norwegian].
7. Rønneseth, O. (2001). *Gard og gjerde. Faser i utviklingen av Jærens kulturlandskap*. Stavanger: Erling Skjalgssonselskapet. [In Norwegian].
8. Schmedling, T. (2001). *Kulturlandskapet: nærmiljøet som kilde for læring*. Oslo: Pedlex. [In Norwegian].
9. Stoknes, P. E. (2020). *Grønn vekst: en sunn økonomi for det 21. århundre*. Oslo: Tiden. [In Norwegian].
10. Stople, E., Lyshol, A. J. & Egeland, B. T. (1997). *Kulturlandskap i Rogalandsjordbruket*. Stavanger : Fylkesmannen i Rogaland. [In Norwegian].
11. Sægrov, T. (1991). *Kulturlandskapet i Stavanger* (Vol. 2: Dagens landskap). Stavanger. [In Norwegian].
12. Utne, Bjørn S. (1991). *Kulturlandskapet i Stavanger* (Vol. 1: Historisk del). Stavanger. [In Norwegian].